

До спеціалізованої вченої рад К 64.051.3
у Харківському національному університеті
імені В. Н. Каразіна
61022, м. Харків, майдан Свободи, 6.

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора кафедри історії держави, права та політико-правових учень юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка Бойка Ігоря Йосиповича на дисертацію **Лесь Ірини Олександрівни на тему: «Становлення та розвиток дисциплінарних правовідносин в органах міліції УСРР-УРСР (1919–1991 рр.)»**, подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень

1.Актуальність обраної теми. У процесі становлення і розвитку правоохоронних органів України важливе місце в загальній проблематиці юридичних наукових досліджень займають питання історії становлення і розвитку органів поліції в Україні. Ефективне наукове забезпечення організації та діяльності сучасної української поліції, яка виконує значний обсяг функцій щодо охорони громадського порядку, протидії злочинності, забезпечення прав і законних інтересів громадян серед іншого передбачає вивчення і узагальнення історичного досвіду.

У контексті сучасності особливе місце посідає період історії та діяльності органів міліції УРСР, оскільки він пов'язаний, з одного боку, динамічними процесами в економіці, а з іншого - непослідовністю реформ, посиленням диктату правлячої партії, формуванням комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 рр. в Україні, волюнтаристсько-авторитарним стилем керівництва тощо. Усе це неоднозначно вплинуло на формування і функціонування правоохоронних органів.

У історико-правовій науці проблемам історії та функціонування органів радянської міліції багато приділялося уваги. Значна частина наукових праць висвітлювала різні етапи становлення міліції Радянського Союзу та її республіканських органів, окремі питання формування структури органів міліції, її кадрового складу, удосконалення правових засад, регулювання форм і методів роботи, а також напрямів діяльності тощо. Проте деякі питання, зокрема щодо дисциплінарних правовідносин в органах міліції, залишаються малодослідженими. Особливу увагу привертає проблема історико-правового аналізу дисциплінарних правовідносин в органах міліції УСРР/УРСР. Як відомо, дисципліна - це встановлений певний порядок поведінки людей відповідно до норм права і моралі, що склались у суспільстві чи організації. Проблема дисципліни включає низку як наукових, так і практичних проблем. Комплексність проблем дисципліни передбачає необхідність залучення до її вивчення різних наук, зокрема і історії держави і права. Дисципліна є важливою загальнолюдською цінністю, що поєднує людей і породжує відповідні суспільні відносини. Тільки на її основі можливо побудувати ефективні соціальні та правові відносини. Антиподом дисципліни є «хаос» як повна відсутність управління, злагоди і порядку. Так, дисциплінарні відносини виникають при наявності одного з двох юридичних факторів: невиконання обов'язків, перевищення права, що приносить шкоду іншій людині; сторонами можуть виступати адміністрація, громадські організації, які наділені владою та працівники; їхньою основою виступає право і обов'язок застосовувати до порушників певну міру впливу. Ці відносини ґрунтуються на застосуванні засобів мотиваційного характеру. Крім цього, права й обов'язки адміністрації можуть бути спрямовані на виховання працівників на принципах переконань, підвищення рівня освіти, формування особистості, її світогляду, удосконалення фізичного розвитку працівника, а також на зміцнення і підтримки бажаних дисциплінарних відносин за допомогою визначення прав, обов'язків і міри відповідальності працівників тощо.

У зв'язку з цим актуальним є дисертаційне дослідження Лесь І.О. на тему: «Становлення та розвиток дисциплінарних правовідносин в органах міліції

УСРР-УРСР (1919–1991 рр.)». Актуальність теми кандидатської дисертації Лесь І.О. посилюється тим, що у сучасній Україні важливо врахувати позитивний і негативний історичний правовий досвід і використати результати наукових досліджень для удосконалення чинного законодавства України. Обрана Лесь І.О. тема дисертаційного дослідження є актуальною, важливою і корисною для національної історико-правової науки, а тому заслуговує на схвалення і підтримку.

2. Ступінь обґрунтованості і достовірність наукових положень, висновків, сформульованих у дисертації забезпечена на високому науковому рівні. Особливим внеском здобувача можна вважати детальний аналіз архівних справ, які є найбільшою цінністю в цьому історико-правовому дослідженні. Здобувачем у науковий обіг введено значну кількість невідомих архівних матеріалів, документів, які містяться в архівних фондах, насамперед, Центрального державного архіву вищих органів влади та управління (фонди 1, 5, 6, 1675, 1791, 2513, 4497), Державного архіву МВС України (фонд 4), Державного архіву Дніпровської області (фонди 59, 472, 570, 1520), Державного архіву Полтавської області (фонди 15, 29, 144, 146, 381, 498, 615, 1189, 1631, 1634, 1782, 2032, 2070, 2084, 3533, 3574, 3575, 3576, 3616), Державного архіву Харківської області (фонди 2, 563, 567, 569, 572, 576, 845, 872, 873, 878, 1929, 1931, 2761, 3644, 3700, 3703, 3716, 4059, 4136, 4419, 4420, 4713) та Архівного сектору Головного управління Національної поліції в Харківській області (фонд 171). У цих фондах зберігається документальна інформація про фактичні обставини реалізації дисциплінарних правовідносин в органах міліції, стану дисципліни та дисциплінарної практики досліджуваного періоду. Опрацювання дисертантом цих архівних першоджерел дало їй можливість всебічно дослідити правове регулювання дисциплінарних правовідносин в органах міліції УСРР-УРСР (1919–1991 рр.).

Достовірність положень дисертації, в яких конкретизовано наукову новизну, забезпечується також обґрунтованими посиланнями на наукові праці як

українських, так і зарубіжних вчених, а також сумлінним використанням широкої джерельної бази (372 найменування).

У дисертаційному дослідженні Лесь І.О. в цілому вдало сформульовано теоретичні положення, зокрема актуальність теми, мета і завдання, об'єкт і предмет дослідження. Аналіз змісту дисертації та автореферату Лесь І.О. свідчить про те, що сформульовані мета і завдання дисертаційного дослідження повною мірою досягнуті.

Аналіз дисертації дає підстави стверджувати, що, враховуючи хронологічні межі дослідження, дисертантці довелося шукати раціональну структуру дослідження. Варто зазначити, що це їй вдалося. Структура дисертації Лесь І.О. не викликає заперечень. Вона цілком пов'язана з метою, тими завданнями, які поставила перед собою здобувачка та специфікою дослідження предмета та об'єкта. Дисертація складається зі списку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що вміщують дев'ять підрозділів, висновків до кожного розділу, висновків до дисертації та списку використаних джерел. Виклад змісту дисертації цілком логічний та послідовний.

За своїм змістом дисертація Лесь І.О. є історико-правовою працею, яка відповідає наказу МВС України від 16 березня 2015 р. № 275 «Про затвердження Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років» (пп. 1.1, 1.3, 1.8 Додатку 2 «Реалізація стратегії реформування органів внутрішніх справ», п. 3.1. Додатку 3 «Удосконалення організаційно-управлінської діяльності органів внутрішніх справ», п. 4.6 Додатку 4 «Правове забезпечення та соціальний захист в органах внутрішніх справ»), Пріоритетним напрямкам наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на 2016–2019 роки, схваленим вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ 23 лютого 2016 р. (пп. 1.2, 1.4, 3.1, 4.1, 4.4).

Як і належить ґрунтовній і кваліфікованій науковій роботі, дисертація Лесь І.О. починається з вступу, в якому обґрунтовано актуальність наукового дослідження, наголошено на зв'язок теми дисертації з науковими програмами, планами,

темами, вдало визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методологію наукової праці, сформульовано новизну та викладено основні положення, що виносяться на захист, визначено наукове й практичне значення одержаних результатів, вказано на їхню апробацію та публікації.

У першому розділі **«Історіографія, джерела та теоретико-методологічні засади дослідження дисциплінарних правовідносин в органах міліції УСРР-УРСР (1919–1991 рр.)»** ґрунтовно проаналізовано стан наукового вивчення проблеми в українській історико-правовій літературі, вдало класифіковано джерельну базу дослідження, детально охарактеризовано теоретико-методологічні засади дисертації. Дисертантка вдало використала сучасні рекомендації щодо належного висвітлення історіографічних, джерелознавчих і методологічних аспектів проблеми. Позитивною рисою роботи є загалом відмінне знання історіографії проблеми, активне використання наукових здобутків українських вчених, в т. ч. не лише правознавців, а й представників суміжних наук. Дисертантка ґрунтовно опрацювала опубліковані першоджерела, що характеризують дисциплінарні правовідносини в органах міліції УСРР-УРСР (1919–1991 рр.), доповнила їх новими матеріалами, виявленими під час власних архівних пошуків (увела до наукового обігу кілька десятків нових документів). Здійснений аналіз історико-правової літератури дозволив автору сформулювати концептуальне бачення проблемних питань щодо місця і ролі дисциплінарних правовідносин в органах міліції УСРР-УРСР (1919–1991 рр.) для зміцнення правопорядку і законності, а також обґрунтувати висновок, що у попередній і сучасній історико-правовій науці відсутнє комплексне наукове дисертаційне дослідження з даної теми.

На особливу увагу заслуговує багата джерельна база рецензованого дослідження. Її систематизовано та висвітлено у підрозділі 1.2 (с.25-38), у якому дисертантка глибоко проаналізувала джерельну базу дослідження, зокрема щодо дисциплінарних правовідносин в органах міліції УСРР-УРСР (1919–1991 рр.). Джерельну базу сформовано на основі комплексу архівних документів та матеріалів, які зосереджені в архівних сховищах та бібліотеках.

Кандидатська дисертація Лесь. І.О. спирається на міцну методологічну основу. Заслуговує на підтримку прагнення автора дисертації використати для дослідження систему загальнонаукових та спеціально-наукових методів наукового пізнання. Система та особливості застосування наукових методів дослідження детально проаналізовано в окремому підрозділі дисертації 1.3 (с.39-44), у якому ґрунтовно висвітлено формування авторської методологічної концепції рецензованої дисертаційної праці. Напрацювання здобувача у цьому напрямку можуть бути враховані у дискусії стосовно періодизації історії держави і права України, навколо якої серед істориків права триває жвава дискусія. В цілому правильне використання методологічного інструментарію, коректне ставлення до наукових здобутків попередників і опора на першоджерела забезпечили загалом достовірність результатів рецензованого дослідження.

Кваліфікованим і багатим на історико-правові знання є другий розділ «Історико-правові аспекти становлення та розвитку правового регулювання службової дисципліни в органах міліції (1919-1968 рр.)» (с.46-130), в якому у порівнянні з існуючою історико-правовою літературою всебічно і об'єктивно проаналізовано процеси становлення правового регулювання дисциплінарних відносин у період воєнного комунізму та демілітаризації міліції (1919–1930 рр.), у 30-х роках та у надзвичайних умовах воєнної обстановки (1941–1945 рр.), а також діяльність НКВС, МВС щодо зміцнення дисципліни в міліції у післявоєнний період та період деєсталінізації (1946–1968 рр.). Заслуговує на увагу аналіз дисертанткою норм Дисциплінарних статутів Робітниче-селянської міліції 1919, 1923 та 1926 рр., що дало можливість визначити їхні особливості, позитивні та негативні напрями роботи, розглянути процеси воєнізації міліції 1921 р. на підставі Постанови РНК Української СРР «Про тимчасову передачу міліції у відання військового відомства», встановити, що загалом вона не виправдала покладених на неї сподівань з боку народу.

Заслуговує також на увагу критична позиція автора про те, що так звані чистки в органах міліції відбувалися з метою звільнення її від так званих «класових ворожих та неблагонадійних елементів», осіб, які вчинили проступки та злочини.

Дисертантка на підставі вивчених архівних матеріалів з'ясувала, що дисциплінарна практика 20–30-х років XX ст. мала серйозні недоліки, зокрема, на той час ще не було налагоджено чіткої системи обліку дисциплінарних порушень, їхньої класифікації, мали місце випадки приховування дисциплінарних проступків, нерідко заходи дисциплінарного впливу були неадекватні вчиненим проступкам, застосування дисциплінарних стягнень переважало над заходами заохочення.

Цікаві авторські напрацювання містить підрозділ 2.2 «Правові засади службової дисципліни в 30-ті роки та під час надзвичайних умов воєнної обстановки (1941–1945 рр.)» (с.74-100), у якому вдало охарактеризовано правове регулювання та організаційне забезпечення дисциплінарних правовідносин в органах міліції радянської України періоду 30-х років та надзвичайних умов воєнної обстановки (1941–1945 рр.). Особливістю цього підрозділу дисертації є ґрунтовна юридизація історично-правового матеріалу. Дисертантка ґрунтовно проаналізувала норми Дисциплінарного статуту робітничо-селянської міліції 1931 р., Положення про робітничо-селянську міліцію та інших нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення дисципліни в міліції України зазначеного періоду. Доповнює уявлення про дисциплінарні відносини в органах міліції досліджуваного періоду історії України виявлені і введені здобувачем у науковий обіг архівні матеріали. Так, цінну інформацію виявлено здобувачем у фондах Центрального державного архіву вищих органів влади та управління (фонди 1, 5, 6, 1675, 1791, 2513, 4497), що дало можливість дисертантці зазначити, що стан матеріального забезпечення працівників міліції був мізерним і не міг задовольнити потреб сім'ї міліціонера.

Значну увагу в дисертації приділено дослідженню правового регулювання дисциплінарних відносин в органах міліції у післявоєнний період і період десталінізації (1946–1968 рр.). Аналіз нормативної бази р., інших документальних матеріалів дозволили дисертантці стверджувати про те, що упродовж 1946–1968 рр. урядами УРСР та СРСР здійснювалася активна правотворчість, спрямована на забезпечення дисципліни та дисциплінарних

правовідносин в органах міліції. З 1946 р. на війська та органи Міністерства внутрішніх справ було поширено дію Дисциплінарного статуту Збройних Сил СРСР.

Досліджуючи дисциплінарні правовідносини в органах міліції УСРР-УРСР (1919–1991 рр.), дисертантка здійснила ґрунтовний аналіз правових основ та принципів діяльності Особливих інспекцій, що мали повноваження з розслідування правопорушень, допущених співробітниками органів внутрішніх справ. Лесь І.О. дала ґрунтовну характеристику основних положень та норм Дисциплінарного статуту міліції СРСР 1948 р., що мав особливості, зумовлені специфікою комплектування кадрового складу, організацією та реалізацією завдань міліції.

Важливим та новаторським для рецензованої дисертації є розділ 3 «Правова основа дисциплінарних правовідносин в органах внутрішніх справ (міліції) у період уповільнення темпів суспільного розвитку і застою та добу перебудови (1969–1991 рр.)» (с.131-167), у якому на високому науковому і методологічному рівні проаналізовано правові основи дисциплінарних відносин у міліції (1969–1984 рр.), правові засади діяльності товариських судів та визначила їхню роль у зміцненні службової дисципліни працівників міліції та на регулювання дисциплінарних правовідносин в органах внутрішніх справ Української РСР періоду становлення незалежної держави України до 1991 р.

Безперечним достоїнством кандидатської дисертації Лесь І.О. є ґрунтовний порівняльно-правовий аналіз дисциплінарних відносин в органах міліції у 1969–1984 рр. Необхідно вважати доречним зроблений Лесь І.О. акцент на тому, що норми дисциплінарного законодавства в органах міліції періоду 1969–1984 рр. загалом відповідали вимогам часу та, на жаль, не завжди відповідали реальним можливостям республіки.

Значним науковим результатом в дисертації Лесь І.О. є ґрунтовний аналіз правових засад діяльності товариських судів та визначення їхньої ролі у зміцненні службової дисципліни працівників міліції. Додаткової аргументації отримало положення про те, що законодавчі основи діяльності товариських судів остаточно

склалися в 60-70 рр. ХХ ст., після прийняття Президіями Верховної Ради РРФСР та інших союзних республік Положення про товариські суди. На основі аналізу наукової літератури, архівних джерел, нормативних актів, що регулювали дисциплінарні правовідносини в органах міліції у досліджуваний період наочно показано, що у своєму розвитку ця система пройшла кілька етапів. На первинному етапі (1948–1959 рр.) товариські суди честі організовувалися в середовищі середнього і старшого начальницького складу і призначалися для створення в колективах підрозділів морально-етичної атмосфери, яка б засуджувала порушення співробітниками норм соціалістичної моралі та етики. На завершальному етапі їх розвитку (1971–1991 рр.) відбулося суттєве корегування правових основ їх діяльності. Відомчі правові акти, що регулювали їх діяльність, були замінені на акти вищих органів державної влади, а концептуальний зміст Положення про товариські суди в органах внутрішніх справ було приведено у відповідність із законодавчими актами союзних республік, які затвердили Положення про товариські суди.

Значну наукові цінність має критичний аналіз дисциплінарних правовідносин в органах внутрішніх справ Української РСР періоду становлення незалежної держави України (1991 р.). Дисертанткою на високому науковому і методологічному рівні здійснено детальний аналіз Закону України «Про міліцію (1991 р.), Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ УРСР (1991 р.), Дисциплінарного статуту органів внутрішніх справ УРСР та інших нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення дисципліни в органах внутрішніх справ України. Здобувачем проаналізовано і наведено статистичні дані щодо дисциплінарної практики в міліції періоду здобуття Україною незалежності, що значно оживляє виклад дисертаційного матеріалу і має практичне значення для сучасності.

Дисертаційне дослідження Лесь І.О. завершують логічні і продумані висновки, котрі підкреслюють його актуальність і високий науковий рівень.

Рецензована кандидатська дисертація виконана з використанням юридичної та історичної термінології, відповідних правових понять, є збалансованою щодо

розкриття історичного й правового матеріалу, містить фаховий ґрунтовний аналіз чинних нормативно-правових актів, які регулювали дисциплінарні правовідносини в органах міліції УСРР-УРСР (1919–1991 рр.), загалом історико-правової дійсності, заповнює прогалини в науці історії держави і права.

3. Достовірність і наукова новизна положень, висновків та рекомендацій.

Ознайомлення зі змістом дисертації Лесь І.О. дає підстави для констатації, що це дійсно одне з перших оригінальних і комплексних наукових історико-правових досліджень актуальної теми. Наведені на сторінках 10-11 рукопису дисертації коректно сформульовані положення можна вважати такими, що є новими і обґрунтовано структурованими за рівнями новизни, визначеними дисертанткою такими термінами, як: «уперше», «удосконалено», «набули подальшого розвитку».

Визначена в дисертації наукова новизна характеризується високим рівнем достовірності, яка сформована дисертантом ґрунтовно, самостійно і вперше викладена на дисертаційному рівні зі спеціальності 12.00.01. Дисертація Лесь І.О. є одним із перших в Україні історико-правових досліджень становлення та розвитку дисциплінарних правовідносин в органах міліції УСРР-УРСР (1919–1991 рр.). Автором кваліфіковано вирішено важливе наукове завдання – розкрито практику дисциплінарних правовідносин в органах міліції УСРР-УРСР (1919–1991 рр.).

Автором подано авторську класифікацію та характеристику джерел забезпечення дисциплінарних правовідносин у міліції УСРР-УРСР у досліджуваний період.

Значення і цінність наукової новизни дисертаційного дослідження Лесь І.О. полягає також в тому, що нею вперше введено в науковий обіг значний масив архівних джерел, завдяки розглянуто і проаналізовано дисциплінарну практику в різні історичні періоди розвитку радянської України і з'ясовано основні причини порушення службової дисципліни працівниками міліції.

Ґрунтовне вивчення дисертаційної теми дало можливість дисертанту з новітніх наукових позицій узагальнити історичний досвід організаційно-правового

забезпечення дисциплінарних правовідносин в органах міліції та виокремити недоліки та позитивні моменти у діяльності органів влади, котрі можуть бути враховані при розробці проектів законів і підзаконних актів стосовно проходження служби й регулювання дисциплінарних правовідносин у державних правоохоронних воєнізованих органах сучасної України.

4. Загальна оцінка дисертаційної роботи та повнота викладу одержаних результатів дослідження в опублікованих працях. Ознайомлення із змістом дисертації дає підстави стверджувати, що сформульовані здобувачем положення, висновки, узагальнення є такими, що характеризуються науковою новизною і у сукупності забезпечують успішне розв'язання конкретного наукового завдання, яке має істотне значення для науки історії держави і права України. Наукове значення результатів дослідження полягає в тому, що положення і висновки сформульовані у дисертаційному дослідженні збагачують українську історико-правову науку положеннями щодо правового регулювання дисциплінарних відносин в органах міліції УСРР-УРСР (1919–1991), теоретичні положення, висновки, пропозиції і рекомендації дисертаційного дослідження можуть використовуватися у науково-дослідній роботі, у навчальному процесі та правотворчій роботі.

Основні положення та висновки дисертації викладено у 29 наукових публікаціях, у тому числі у 5 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях з юридичних наук, 1 статті у науковому періодичному виданні зарубіжної держави, 23 тезах доповідей на наукових конференціях. Ці наукові праці присвячені різним аспектам проблеми і не дублюють одна одну. Крім того, результати дисертаційного дослідження Лесь І.О. успішно апробовані на кафедральних заходах, на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях.

Автореферат відповідає змісту дисертації, достатньою мірою розкриває її основні положення і загалом відповідає чинним нормативним вимогам. Зміст дисертації відповідає науковій спеціальності 12.00.01, з якої вона й подана до захисту.

Дисертація оформлена відповідно до чинних вимог, написана науковим стилем і літературною українською мовою. Стиль викладу матеріалу науковий, логічний, чіткий та виважений. Дисертація читається легко, викликає зацікавленість проблемою.

5. Зауваження до змісту дисертації. У цілому, викладене свідчить про такі позитивні риси дисертації Лесь І.О. як актуальність, наукова новизна, практична значущість, методологічна обґрунтованість та доступність для сприйняття. Водночас дисертація, як і кожна дійсно вагома творча праця, викликає низку роздумів, відкриває широкий простір для наукової дискусії. В рамках цього відгуку варто зупинитися на деяких конкретних дискусійних положеннях, твердженнях, що потребують додаткової аргументації, зауваженнях і побажаннях до її автора, а саме:

1. Дискусійною є назва рецензованої дисертації. Як видається, не зовсім коректно вжито наукову конструкцію «становлення і розвиток дисциплінарних правовідносин», оскільки дисциплінарні правовідносини як вид суспільних відносин не можуть мати чіткого визначення часових меж свого становлення. З боку юриспруденції щодо «дисциплінарних відносин» може мати місце «правове регулювання», «правові засади», «правові основи регулювання дисциплінарних відносин». Як відомо, сфера правового регулювання – це суспільні відносини, які можна і необхідно упорядковувати за допомогою права і правових засобів. Відповідно правове регулювання спрямоване на упорядкування, закріплення, охорону, захист, розвиток суспільних відносин, суспільної діяльності. У даному випадку «дисциплінарні правовідносини» повинні перебувати в межах правового регулювання.

2. Деякі застереження стосуються історіографії дослідження правового регулювання дисциплінарних відносин в органах міліції УСРР-УРСР (1919–1991), результати якої було висвітлено у пункті 1.1 «Стан наукового опрацювання проблеми». Аналіз викладеного в цьому підрозділі матеріалу свідчить про те, що дисертанткою використане значну кількість історико-правових джерел, однак основний їх масив становлять наукові здобутки

радянських (російських та українських) істориків права. Але, оскільки ці джерела випробували на собі значний вплив комуністичної ідеології та заангажованість партійних настанов того часу, то для повного, всебічного і об'єктивного історико-правового дослідження радянського періоду було б доцільно звернутись до проблем права радянського періоду, викладених у працях зарубіжних дослідників (наприклад, Норман Девіс, Норман Неймарк) та ширше використовувати публікації української діаспори, таких, наприклад, як К. Лоський, О. Андрієвський тощо.

3. Вважаємо, що більшій конкретизації потребує методологія дослідження. У цьому плані заслуговує на увагу те, що здобувачкою цей надзвичайно важливий науково-пізнавальний аспект проблеми був розглянутий в окремому підрозділі: «1.3. Теоретико-методологічні засади дослідження». Наведене в ньому дає загальне уявлення про методологічний інструментарій дослідження, однак, на нашу думку, автором було нівельовано герменевтичний метод і метод тлумачення права. Більш широке застосування цих методів надало б можливість ефективніше з'ясувати зміст правових норм, проаналізувати тогочасну офіційну термінологію у процесі становлення та розвитку дисциплінарних правовідносин в органах міліції УСРР-УРСР (1919–1991 рр.).

4. Дискусійним видається висновок автора про те, що «активними суб'єктами дисциплінарних правовідносин виступали політапарати (відділи кадрів), прямим призначенням яких було здійснювати морально-виховний вплив на працівників міліції з метою зміцнення дисципліни в її рядах. Ліквідація політапаратів у міліції в середині 60-х років негативно позначилася на рівні політико-морального стану особового складу, стані дисципліни й законності, авторитеті органів міліції в суспільстві.». Видається за доцільним пояснити чим це було зумовлено.

5. На виконання декомунізаційних законів України доцільно було б в окремому розділі охарактеризувати особливості правового регулювання дисциплінарних відносин в органах міліції УСРР-УРСР у період Голодомору 1932-1933 рр. та в період репресій 1937-1938 рр., у якому визначити роль працівників міліції у здійсненні політичних репресій і Голодомору 1932-1933 рр., чи притягалися до

дисциплінарної відповідальності чи навіть кримінальної працівники міліції за відмову від явно злочинних наказів чи законів комуністичного режиму, чи були працівники міліції додатковим засобом комуністичного режиму тощо.

6. Виокремленні здобувачкою висновки достатньо обґрунтовані та безпосередньо відповідають визначеній меті та завданням рецензованого дослідження, проте, деякі з них мають занадто загальний або переважно конкретний характер. Тому необхідно звернути увагу на систематизацію та більш змістовне наповнення висновків, адже саме вони повинні стати елементом, що закріплюють та підсумовують проаналізовані нормативно-правові акти та архівні матеріали, що є основою і найбільшою цінністю у дослідженні.

7. Автором дисертації у достатній кількості опрацьовано архівні джерела Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України в м. Києві, Державного архіву МВС України, Державного архіву Дніпровської області, Державного архіву Полтавської області, Державного архіву Харківської області та Архівного сектору Головного управління Національної поліції в Харківській області, які дали змогу на високому науковому рівні висвітлити окремі аспекти становлення та розвитку дисциплінарних правовідносин в органах міліції УСРР-УРСР (1919–1991 рр.). Проте, враховуючи, що робота носить комплексний історично-правовий характер, зауважимо, що недостатньо уваги приділено дослідженню фондів державних архівів інших областей, які входили в склад Української РСР (1917–1991 рр.), опрацювання яких, на наш погляд, значно підвищило б наукову та практичну цінність рецензованого дослідження.

Необхідно підкреслити, що висловлені зауваження суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Лесь І.О., оскільки вони мають переважно дискусійний характер. Їх зміст стосуються спірних питань та, в цілому, не впливають на високий науковий рівень і практичну значущість дисертації, яка є цікавою, актуальною, самостійною, завершеною творчою науковою працею.

6. Висновок про відповідність дисертації нормативним вимогам Міністерства освіти і науки України. Висловлені зауваження і пропозиції не мають

принципового характеру і суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку змісту рецензованої дисертації, яка характеризується науковою новизною у визначенні питань, які є актуальними як у теоретичному, так і у практичному аспектах. Вона відповідає профілю спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

На підставі зазначеного вважаю, що дисертація **Лесь Ірини Олександрівни на тему: «Становлення та розвиток дисциплінарних правовідносин в органах міліції УСРР-УРСР (1919–1991 рр.)»**, є завершеною самостійною науковою працею, у якій отримано нові обґрунтовані результати у галузі української історико-правової науки, що в сукупності вирішують важливе наукове завдання та мають вагомe наукове і практичне значення для утвердження Української демократичної правової держави, відповідає вимогам, викладеним в «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України, а її автор – **Лесь Ірина Олександрівна** – заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Офіційний опонент

доктор юридичних наук (12.00.01),
професор, завідувач кафедри історії держави,
права та політико-правових учень
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Бойко І.Й.

Підпис Бойка І.Й. підтверджую
Вчений секретар
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Грабовецька О.С.